

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Леонід ОРШАНСЬКИЙ
«____» грудня 2023 р.

**ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ
ДИЗАЙНУ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – вчитель трудового навчання,
технологій, креслення та інформатики

Автор роботи: ГАРНИК Любомир Юрійович _____
підпис

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
ПАГУТА Мирослав Вікторович _____
підпис

Дрогобич – 2023

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Завідувач кафедри ТПО

_____ 27.10.2022 р.
(підпис) (дата)

ЗАВДАННЯ
на підготовку магістерської роботи

1. Тема «Художньо-естетичне виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання».

2. Керівник – канд. пед. наук, доцент Пагута Мирослав Вікторович.

3. Студент – Гарник Любомир Юрійович.

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

1. Проаналізувати завдання та зміст художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології).

2. Дослідити сутність поняття дизайн, його вплив на художньо-естетичне виховання учнів.

3. Розкрити основні організаційно-методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) засобами дизайну.

5. Список рекомендованої літератури:

1. Бойченко М., Никифоров А., Гулей О. Концептуальна канва формування естетичної культури особистості засобами художньої творчості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. № 1 (115). С. 170-179.

2. Жуков С. Естетична культура, естетичне виховання як складові всебічного розвитку особистості. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2011. Ч. 2. С.101-109

3. Коваль О. Вплив декоративно-ужиткового мистецтва на естетичне виховання учнів на уроках трудового навчання. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/konferentsii/fizyka-tekhnologii-navchannia/82-2016/teoriia-ta-metodyka-tekhnologichnoi-osvity/551-vplyv-dekoratyvno-uzhytkovoho-mystetstva-na-estetychne-vykhovannya-uchniv-na-urokakh-trudovoho-navchannya.html>

4. Левицька В. Художньо-естетичне виховання молоді засобами мистецтва. URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/23/4.PDF

5. Отич О.М. Сутність та складові художньо-естетичної культури особистості. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку*: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 560 с. С. 44-51.

6. Пагута Т.І. Естетичне виховання як психолого-педагогічна проблема. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2011. Вип. 5. С.105-116.

7. Спінеєва О.В. Естетичний досвід як накопичення естетичних переживань. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. Вип. 2. С. 160-166.

6. Етапи підготовки роботи:

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формування мети; постановка завдань.	до 23.12.2022 р.	26.12.2022 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи.	до 21.04.2023 р.	25.04.2023 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 24.10.2023 р.	27.10.2023 р.
5.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 06.11.2023 р.	09.11.2023 р.
6.	Перевірка роботи на плагіат	до 27.11.2023 р.	30.11.2023 р.
7.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 05.12.2023 р.	07.12.2023 р.

7. Дата видачі завдання – 27.10.2022 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 24.11.2023 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомлений _____ Гарник Л.Ю.

10. Керівник _____ Пагута М.В.

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Тема : «Художньо-естетичне виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання».

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

дата

Голова ЕК _____
підпис

прізвище та ініціали

Секретар ЕК _____
підпис

прізвище та ініціали

АННОТАЦІЯ

Гарник Л.Ю. Художньо-естетичне виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання. – Рукопис.

У магістерській роботі на основі аналізу літературних джерел розкрито актуальність та важливість здійснення художньо-естетичного виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання. Проаналізовано завдання та зміст художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології). Досліджено сутність поняття дизайн, розкрито його роль та вплив о на художньо-естетичне виховання учнів.

Розкрито основні організаційно-методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) засобами дизайну. Зокрема, розкрито організаційно методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів у процесі їх художньо-проектної діяльності на уроках трудового навчання (технології). Розкрито особливості та методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів засобами етнодизайну на уроках трудового навчання (технології) .

Ключові слова: виховання, художньо-естетичне виховання, художньо-проектна діяльність, дизайн, трудове навчання.

SUMMARY

Garnyk L.Yu. Artistic and aesthetic education of students by means of design in labor training classes. – Manuscript.

In the master's thesis, based on the analysis of literary sources, the relevance and importance of the implementation of artistic and aesthetic education of students by means of design in the lessons of labor training was revealed. The task and content of the artistic and aesthetic education of students in the lessons of labor training (technology) were analyzed. The essence of the concept of design was studied, its role and influence on the artistic and aesthetic education of students was revealed.

The main organizational and methodological aspects of the artistic and aesthetic education of students in the lessons of labor training (technology) by means of design are revealed. In particular, the organizational and methodical aspects of the artistic and aesthetic education of students in the process of their artistic and project activities in the lessons of labor training (technology) are revealed. The peculiarities and methodical aspects of the artistic and aesthetic education of students by means of ethnodesign in the lessons of labor training (technology) are revealed.

Keywords: education, artistic and aesthetic education, artistic and project activity, design, labor training.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ (ТЕХНОЛОГІЇ) ЗАСОБАМИ ДИЗАЙНУ	7
1.1. Завдання та зміст художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології).....	7
1.2. Сутність поняття дизайн, його вплив на художньо- естетичне виховання учнів	14
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ДИЗАЙНУ.....	23
2.1. Організаційно методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів у процесі їх художньо-проектної діяльності на уроках трудового навчання (технології).	23
2.2. Методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів засобами етнодизайну на уроках трудового навчання (технології)	42
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Художньо-естетичне виховання в шкільній освіті є однією з важливих та навіть необхідних компонентів для формування цілісної, гармонійно розвиненої особистості. Особливо це проявляється на уроках трудового навчання, тому одним із важливих завдань трудового навчання є художньо-естетичне виховання учнів.

Художньо-естетичне виховання на уроках трудового навчання спрямована на розширення творчих здібностей, розвиток естетичного смаку і має визначальний вплив на формування особистості учнів, тому є важливою складовою їх загального розвитку.

У процесі виконання на уроках трудового навчання різноманітних навчальних творчо-проектних завдань, які включають в себе насамперед творчий процес проектування виробів наділених утилітарною та естетичною цінністю, учні отримують можливість відчувати радість від творчого процесу та задоволення від результатів своєї праці. Водночас, творчий процес проектування виробів наділених утилітарною та естетичною цінністю потребує від учнів вивчення та застосування традиційних видів та технік декоративно-ужиткового мистецтва, знання особливостей моделювання та конструювання виробів, сформований художньо-естетичний смак. А отже саме уроки трудового навчання сприяють формуванню творчих здібностей, розвитку художнього смаку та естетичного почуття учнів – тобто всього того, що й становить основу художньо-естетичного виховання учнів та надає можливість учням пізнати та зрозуміти значення краси, форми і кольору як в предметному середовищі загалом, так і в кожному окремо взятому виробі – зокрема.

Дизайн, як сфера, що поєднує в собі функціональність, естетику та інноваційність, може виступати вагомим інструментом у цьому процесі, особливо на уроках трудового навчання.

Інтеграція елементів дизайну на уроках трудового навчання може в

значній мірі сприяти формуванню естетичного смаку, розвитку творчого мислення та виявленню творчих здібностей учнів. Засоби дизайну, такі як колір, форма, композиція і текстура, надають можливість учням поєднувати різні елементи та створювати естетично привабливі вироби. Це сприяє розвитку їхньої творчості, самовираження та креативності. Крім того, за допомогою дизайну учні можуть розвивати свою спостережливість, аналітичне мислення та критичне осмислення навколишнього світу. Це не лише допомагає розвивати їхню творчість, самовираження та критичне мислення, але й сприяє загальному розвитку особистості.

Тому вважаємо, що **тема магістерської роботи «Художньо-естетичне виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання»** є актуальною та важливою.

Мета роботи полягає у розкритті основних теоретичних та методичних аспектів художньо-естетичне виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання.

Об'єкт дослідження: методика трудового навчання (технології) учнів.

Предмет дослідження: завдання та суть художньо-естетичного виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання (технології).

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати завдання та зміст художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології).
2. Дослідити сутність поняття дизайн, його вплив на художньо-естетичне виховання учнів.
3. Розкрити основні організаційно-методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) засобами дизайну.

Для реалізації поставленої мети і завдань нами було застосовано такі **методи дослідження:** аналіз наукових джерел, у тому числі психолого-педагогічної та методичної літератури, порівняння, аналіз, синтез,

педагогічні спостереження, узагальнення.

Теоретичне значення роботи полягає у розкритті основних теоретичних та методичних аспектів художньо-естетичного виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання (технології).

Практичне значення роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані вчителями трудового навчання (технологій) у своїй практичній діяльності та студентами при підготовці рефератів, курсових, бакалаврських та магістерських робіт.

Апробація роботи: результати роботи доповідалися на засіданні кафедри технологічної та професійної освіти й опубліковані у збірнику матеріалів Х-ї міжнародної науково-практичної конференції студентів та викладачів факультету фізики, математики, економіки та інноваційних технологій Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Гарник Л., Пагута М. Дизайн як засіб художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання. Актуальні проблеми сучасної науки. Матеріали Х-ї Міжнародної науково-практичної конференції студентів та викладачів факультету фізики, математики, економіки та інноваційних технологій ДДПУ імені Івана Франка, 10-11 травня 2023 р. / За редакцією Олега Кузика, Ігоря Столярчука. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2023. – 457 с. С. 324-326.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ (ТЕХНОЛОГІЇ) ЗАСОБАМИ ДИЗАЙНУ

1.1. Завдання та зміст художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології)

Художньо-естетичне виховання – це цілеспрямований процес формування в учнів естетичної свідомості, культури художньо-естетичного сприйняття оточуючого світу і формування естетичних смаків.

Важливою складовою художньо-естетичного виховання є розкриття естетичного смаку учнів. Це включає в себе розуміння і оцінку різних форм мистецтва, вміння розрізняти красу, гармонію і витонченість. Учні повинні мати можливість оцінювати не тільки твори мистецтва, а й об'єкти предметного світу людини, і на основі власного художньо-естетичного їх аналізу робити відповідні висновки та використовувати їх в своєму власному творчому процесі. Важливим аспектом художньо-естетичного виховання є також формування художньо-естетичних відчуттів, художньо-естетичного сприйняття та світогляду учнів.

Художньо-естетичне сприйняття учнів нерозривно пов'язане з відчуттями та власними переживаннями від зустрічі з прекрасним. Мистецтво і культура впливають на формування ціннісних орієнтацій і світогляду молодой людини. Вивчення різноманітних виробів та взірців декоративно-ужиткового мистецтва різних епох дозволяє учням поглиблювати своє розуміння світу і розширювати власні горизонти. Застосування художньо-проектних методів у процесі трудового навчання є ще одним засобом досягнення художньо-естетичного виховання учнів.

Знайомство учнів з красою, з прекрасним і довершеним не тільки виховує їх, не тільки формує естетичні відчуття та світогляд, але й сприяє

розвитку їх уяви та фантазії. Сприяє розвитку та збагаченню емоціональної сфери особистості кожного учня, збільшує їх пізнавальну активність.

Залучення учнів до розробки і створення творчих проектів, у процесі трудового навчання, вивчення, проектування та індивідуального або групового виготовлення різноманітних взірців та об'єктів декоративно-ужиткового мистецтва й дизайну розвиває учнівську творчість, сприяє їх самовираженню та формуванню комунікативних і творчих навичок тим самим сприяючи розвитку їх естетичних смаків та відчуттів. Учні навчаються сприймати навколишній світ набагато глибше і ширше, визначати красу у різноманітних формах, якісно аналізувати й оцінювати не тільки об'єкти декоративно-ужиткового мистецтва, а й будь-які об'єкти матеріального світу людини. Це сприяє розвитку емоційно-естетичного сприйняття, здатності відчувати прекрасне та вдумливо підходити до власного виробу. Крім того, художньо-естетичне виховання на уроках трудового навчання розвиває в учнів такі важливі навички, як працьовитість та відповідальне ставлення до виконання творчих завдань, вміння співпрацювати в команді, толерантність до ідей, творчих задумів та естетичних смаків інших людей.

До основних завдань художньо-естетичного виховання учнів в закладах загальної середньої освіти відносять [9, с. 12-13]:

1. Розвиток творчого та художньо-естетичного потенціалу учнів. Завдяки різноманітним вправам та художньо-проектним завданням учні вчаться мислити креативно, виявляють свою творчість, розкривають свій творчий потенціал.

2. Виховання естетичних смаків. Учні повинні розвивати свій естетичний смак, вміти оцінювати тому числі й естетичні аспекти отою чого предметного середовища, відчувати і передавати власні почуття та емоції від взаємодії з ним.

3. Знайомство з мистецькою спадщиною. Учні повинні ознайомлюватись з різними видами художньо-прикладного та декоративно-ужиткового мистецтва, знати та розуміти твори видатних митців, основні

архітектурні та дизайнові течії і стилі. Це допомагає розширювати їх світогляд і розвивати культуру.

4. Формування емоційно-естетичного досвіду. Учні повинні відчувати й передавати свої емоції та почуття через власну творчість, в тому числі декоративно-ужиткову та художньо-проекту. Це допомагає розвивати їх емоційну сферу, допомагає їм розуміти світ і себе краще [9, с.12-13].

Результатом художньо-естетичного виховання учнів є їх художньо-естетичний розвиток, формування художньо-естетичного ставлення до оточуючого світу, сформоване уміння бачити й відчувати красу й прекрасне, в природі, в матеріальному та нематеріальному світі людини.

Художньо-естетичне виховання учнів як найкраще реалізується шляхом їх ознайомлення з естетикою побуту, з прекрасним у праці. Тому, художньо-естетичне виховання відіграє надзвичайно важливу роль на уроках трудового навчання (технології). Воно сприяє формуванню творчих здібностей, розвитку естетичного почуття та гарного смаку учнів. Відповідно до цього, уроки трудового навчання допомагають розкрити потенціал та розвинути інтерес до художньо-проектної діяльності й творчого самовираження.

Для ефективного художньо-естетичного виховання необхідні відповідні умови. Насамперед, це те середовище в якому функціонує учень, чим більш воно естетично довершене, чим з більшою кількістю естетично довершених речей стикається учень у своїй життєдіяльності тим більш ефективним буде процес його художньо-естетичного виховання. Та учням не достатньо просто бачити красу навколо себе, вчителю необхідно звертати увагу учнів на цю красу, залучати їх до естетично ціннісної діяльності [12].

Адже, щоб бути ефективним художньо-естетичне виховання має бути процесом цілеспрямованого впливу естетично довершеними засобами на особистість учня, завдяки чому в учнів формується відчуття та розуміння прекрасного, внутрішня потреба в естетично довершених речах, уміння сприймати та насолоджуватися естетично довершеними речами, а поряд із

цим і прагнення самому створювати естетично ціннісні та значимі речі.

Тому художньо-естетичне виховання учнів на уроках трудового навчання здійснюється за допомогою різних методів і прийомів, які сприяють розвитку естетичного смаку, вихованню естетичної культури та творчої особистості. Один із основних методів – це залучення учнів до творчої естетично значимої діяльності. Пропонується різноманітність робіт з різних видів трудової діяльності, що дозволяє учням самостійно вибрати завдання за своїми інтересами і можливостями. Це допомагає розвивати творчість, уяву, сприяє самореалізації учнів у процесі роботи. Важливим методом є експериментування з матеріалами та інструментами. Учні мають можливість випробувати різні техніки і прийоми роботи з різними матеріалами, що сприяє розвитку креативності та образотворчого мислення, реалізувати власні відчуття прекрасного у власних задумах та творчих проектах з проектування та виготовлення естетично довершених виробів [23].

Також уроки трудового навчання можуть включати вивчення творів декоративно-ужиткового мистецтва, ознайомлення з художніми стилями та напрямками дизайн діяльності. Це сприяє формуванню естетичного смаку, сприйняттю та аналізу художньо-прикладного та декоративно-ужиткового мистецтва. Крім того, на уроках можуть проводитися заходи, які сприяють вихованню естетичного ставлення до праці та навколишнього середовища. Наприклад, можуть бути організовані виставки шкільних робіт, конкурси на найкращу творчу роботу, майстер-класи зі створення виробів тощо.

Важливий вплив на художньо-естетичне виховання учнів у процесі трудового навчання окрім організації виставок учнівських творчих робіт, також має відвідування музеїв та виставок декоративно-ужиткового мистецтва, що допомагає створити атмосферу творчості та залучити учнів до творчої художньо-проектної діяльності [23].

Ефективна реалізація завдань художньо-естетичного виховання учнів потребує дотримання ряду вимог, головними з яких є [9, с. 23]:

- індивідуальний підхід до кожного учня у процесі їх художньо-

естетичного виховання;

- естетично належне середовище життєдіяльності учня;
- залучення учнів до світу прекрасного та естетично довершеного;
- врахування особистої ініціативи, зацікавлень, інтересів та побажань учнів;
- художньо-естетичне виховання не повинно обмежуватися лише залученням учнів до споглядання прекрасного та естетично довершених речей, вони повинні бути залученими в діяльнісний процес створення естетично ціннісних виробів.

Основні принципи художньо-естетичного виховання учнів передбачають [18]:

1. Естетичне середовище: Створення привабливого та захоплюючого середовища, де навчання і творчість поєднуються. Це може бути освітній заклад, класна кімната чи шкільний двір.

2. Естетична культура: Виховання і розвиток естетичних смаків та почуття гармонії через дослідження та аналіз об'єктів декоративно-ужиткового мистецтва, продукції сучасної художньо-прикладної та дизайнерської творчості, розучування художніх технік та ознайомлення з різноманітними стилями дизайну.

3. Креативність та самовираження: Спонування учнів до власного творчого виявлення та самовираження, зокрема в результатах власної творчої проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання, що допомагає розвивати їхню уяву, творчі здібності та художньо-естетичні смаки.

4. Варіативність та імпровізація: Залучення учнів до виконання різноманітних творчих завдань, які вимагають пошуку та застосування нестандартних рішень, а також можливості експериментувати та виражати свою творчу індивідуальність.

5. Співтворчість: Підтримка інтерактивної співпраці між вчителем та учнем, де учні можуть обмінюватися ідеями, ділитися власними

досягненнями та спільно працювати над проектами, спрямованими на розвиток художньо-проектної та проектно-технологічної культури [18].

Ці принципи сприяють розвитку в учнів естетичних потреб, креативності, загальних естетичних уявлень та культури художньо-естетичного сприйняття. При цьому засоби художньо-проектної дизайн діяльності, такі як колір, форма, композиція та інші, можуть використовуватися для активізації художньо-естетичного розвитку особистості учня.

Більшість науковців та дослідників виділяють такі елементи художньо-естетичного виховання [8]:

- художньо-естетичне сприйняття;
- естетичний смак;
- естетичний ідеал;
- естетична оцінка;
- естетична потреба.

Відповідно до цього для педагога надзвичайно важливим завданням є забезпечення умов для створення в учнів певного запасу особистісно-значимих художньо-естетичних знань та відчуттів, без яких не можуть виникнути інтерес, а в подальшому і потреба до естетично ціннісних речей. Тому вчитель повинен підбирати такі предмети і вироби, які відповідають нашим уявленням про прекрасне та естетично-довершене. І вже на основі цього багажу, особистісно-значимих художньо-естетичних знань та відчуттів, формувати й розвивати в учнів здатність сприймати, емоційно переосмислювати та оцінювати естетично ціннісні предмети, насолоджуватися ними. І вже на основі цього, формувати в учнів здібності до художньо-естетичної творчої діяльності. Суть цього завдання полягає в тому, що учні не тільки повинні вміти побачити естетично довершене, не тільки мають мати потребу бачити, милуватися естетично довершеними, прекрасними речами, але й самі повинні активно приймати участь в створенні естетично довершених речей [4].

Відповідно, художньо-естетичне виховання учнів, особливо на уроках трудового навчання (технології), повинно носити діяльнісний характер та формувати в учнів здатність самим проектувати й виготовляти прекрасні, естетично довершені вироби.

Тому головним завданням художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) є розвиток в учнів таких якостей та здібностей, які дозволять їм бути творцями нових художньо-естетичних цінностей. Заразом, художньо-естетичне виховання вносить вагомий вклад і в гармонійний багатосторонній розвиток особистості. Воно розширює пізнання учнів про оточуючий предметний світ, сприяє розвитку їх мислення, уяви та фантазії, вольових якостей, творчого та естетичного сприйняття й переосмислення оточуючої дійсності, а також наполегливості, організованості та дисциплінованості [4].

Отже, художньо-естетичне виховання відіграє важливу роль у розвитку учнів. Воно сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, розширенню культурного кругозору та розвитку творчих здібностей учнів та є необхідною складовою їх розвитку. Воно сприяє розширенню творчих здібностей, розвитку естетичного смаку і формуванню світогляду. Тому надзвичайно важливо забезпечити належний рівень педагогічної роботи в школах для досягнення цих цілей та підтримки розвитку учнівських талантів.

1.2. Сутність поняття дизайн, його вплив на художньо-естетичне виховання учнів

Художньо-естетичне виховання має велике значення для розвитку особистості учня. Завданнями такого виховання є формування естетичного смаку, розвиток творчого мислення, виявлення та розвиток творчих здібностей учнів.

А отже, забезпечення художньо-естетичного розвитку учнів є важливим завданням освітнього процесу. Один із засобів, що допомагає досягти цієї мети на уроках трудового навчання є дизайн, який, згідно визначення, даного в ДСТУ 3899-99. Дизайн і ергономіка: терміни та визначення [6], являє собою комплексну науково-практичну діяльність яка полягає у формуванні гармонійного, естетично повноцінного середовища життєдіяльності людини і розробляння об'єктів матеріальної культури [6, с. 2].

С.С. Шумега [24, с.7], зазначає, що дизайн – це творча діяльність, метою якої є формування гармонійного предметного середовища, яке найбільш повно задовольняє матеріальні та духовні потреби людини.

Проникнення дизайну в наше життя зближує матеріальне виробництво з мистецтвом, і тим самим збагачує духовний світ людини. Вивчення і пропаганда технічної естетики й художнього-проектування – дизайну є важливим суспільно-економічним завданням у формуванні інтелектуально творчої особистості на сучасному етапі розвитку цивілізації.

Адже, створюючи нову річ, дизайнер надає їй форму, яка найбільше відповідає функції та значенню предмета. Разом з тим, вона має не тільки добре виконувати свою функцію, а й органічно поєднувати форму, колір і матеріал. Лише завдяки знанням історичних цінностей цивілізованого світу, їх вивченню і аналізу можливе подальше вдосконалення предметного світу людини, створення виробів світового рівня [24, с.7].

Дизайн – це творчо-практична галузь діяльності, яка спрямована на

створення естетично привабливих, функціональних та зручних предметів або середовищ.

Дизайн, художнє проектування – це новий, творчий метод проектування товарів промислового виробництва. Його впровадження забезпечує високу якість продукції поєднуючи в ній утилітарні та естетичні принципи. Під утилітарними принципами, як зазначає С.С.Шумега [24, с. 7], розуміють корисність, функціональність, вигідність в користуванні, конструктивність, технологічність і економічність, а під естетичними розглядають – красу, витонченість, виразність і образність.

Ці поняття взаємопов'язані, причому утилітарне в більшості випадків залишається визначальним та домінуючим, проте не слід відкидати естетичність і красу. Тільки поєднання цих якостей здатне забезпечити конкурентоспроможність виробів на світовому рівні [24, с.7].

Використання дизайну у навчанні допомагає розвивати творчість, фантазію та естетичне сприйняття учнів.

Це означає, що учні повинні навчитися сприймати навколишній світ, аналізувати його, розуміти його естетичні якості та виражати свої власні почуття та ідеї засобами дизайну. Дизайн в трудовому навчанні допомагає розвивати уяву, творчість, креативність та інтерес до дослідження і творчості. Він сприяє формуванню навичок планування, аналізу, вибору кольорів, форм та текстур.

Художньо-естетичне виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання (технології) має на меті розвиток творчого мислення, естетичного смаку та художніх здібностей учнів. Цей підхід дозволяє розширити їхні знання і навички в галузі художнього проектування та створення різних речей [4].

На уроках трудового навчання використовуються різні засоби дизайну, які допомагають створити естетично привабливі об'єкти. Це можуть бути кольори, форми, лінії, текстури тощо. Завдання вчителя полягає в тому, щоб показати учням, як правильно використовувати ці засоби для створення

гармонійного дизайну виробу. Окрім цього, художньо-естетичне виховання засобами дизайну допомагає учням розвивати такі критичні навички, як аналіз і оцінка художніх рішень, вміння працювати в команді і висловлювати власну думку. Учні вивчають традиції, стилі, техніки художнього проектування, а також здійснюють практичні вправи, під час яких активно застосовують набуті знання. Завдяки художньо-естетичному вихованню на уроках трудового навчання, учні розвивають свій художній смак, уяву та творчу уяву. Вони навчаються бачити красу в навколишньому світі і створювати її своїми власними руками [3].

Виходячи з основних завдань художньо-естетичного виховання учнів в закладах загальної середньої освіти, що були розглянуті нами в попередньому підрозділі, вважаємо, що завдання та зміст художньо-естетичного виховання учнів засобами дизайну у процесі трудового навчання повинні включати наступні аспекти:

1. Розвиток творчого мислення та творчої уяви учнів через виконання різноманітних творчих завдань, які вимагають взаємодії творчого, просторового та композиційного мислення. Основне завдання полягає в тому, щоб розвивати у дітей здатність до творчого мислення, сприяти їхній уяві та вмінню працювати з різними матеріалами та інструментами, що сприяють творчому процесу.

2. Виховання естетичного смаку та естетичної свідомості шляхом ознайомлення учнів з різноманітними видами та стилями дизайну.. Метою є формування у дітей естетичного сприйняття, знань про красу, гармонію форм, кольорів, пропорцій та інших елементів дизайну. Це допомагає розвивати в них смак, культуру сприйняття та апробувати свої власні дизайнерські рішення.

3. Розширення кругозору. Виховання в учнів вміння сприймати та аналізувати об'єкти декоративно-ужиткового та художньо-прикладного мистецтва, виражати свої враження та почуття щодо них. У процесі трудового навчання засобами дизайну важливо показати учням історію

розвитку предметного світу людини, його естетичної еволюції, познайомити учнів з різними стилями, напрямками та техніками дизайну. Таким чином, учням так якби відкриваються нові світи, і вони зможуть спробувати на власному досвіді втілити у свої творчих проектах різноманітні стилі та виразні форми дизайну.

4. Використання різнопланових матеріалів. У процесі трудового навчання важливо сформувавши в учнів навички роботи з різними матеріалами та інструментами, що використовуються в дизайні так учні повинні мати можливість попрацювати з різноманітними матеріалами, такими як деревина, метали, тканини, глина та багато інших, а також інструментами та технологіями, що застосовуються при їх обробці. Це розвиває в учнів навички роботи з матеріалами та інструментами, вчить експериментувати та обирати найбільш відповідні для власних творчих задумів.

5. Залучення учнів до самостійного створення власних дизайнерських проектів, дотримуючись основних правил композиції, колористики та структури. Учні повинні мати можливість застосовувати свої навички та знання з дизайну у різних трудових проектах, створювати власні творчі проекти, проектувати вироби за власним творчим задумом та їх реалізовувати в матеріалі у формі готових виробів. Це дозволяє учням бачити результат своєї творчої праці, сприяє їх творчому розвитку та самовдосконаленню практичних навичок. Результатом художньо-естетичного виховання засобами дизайну повинно стати формування гармонійно розвиненої особистості учня, здатного до творчого самовираження.

6. Постійне використання дизайну в навчальному процесі. З використанням красивого оформлення вчителі можуть створювати естетично привабливе навчальне середовище. Наприклад, розсаджувати квіти, використовувати різноманітні постери та кольорові розмітки, створювати оригінальні тематичні куточки. Учні можуть самостійно, за власним задумом оформлювати свої зошити, робочі місця, стінки в групових

кабінетах. Це потребує відчуття кольору, форми, композиції та вміння естетично й творчо мислити.

7. Організація мистецьких виставок і конкурсів серед учнів. Це може бути виставка учнівських творчих проєктів, декоративно-прикладних виробів, дизайн-проєктів. Такі заходи стимулюють творчість учнів, розвивають їх здібності, виявляють нові таланти.

8. Сприяння формуванню в учнів самодисципліни, відповідальності та педантичності у виконанні дизайнерських завдань. Реалізація цих вимог сприятиме розвитку творчих здібностей та формуванню естетичного смаку учнів, що є важливим компонентом їх загального розвитку.

Використання засобів і можливостей дизайну у процесі художньо-естетичного виховання учнів у процесі трудового навчання розвиває у дітей критичне мислення та здатність оцінювати та критикувати свої творчі рішення. Це допомагає їм ставити собі нові завдання, знаходити рішення без страху перед помилками та шукати альтернативні шляхи реалізації своїх задумів. Застосування творчої основи та художньо-естетичних аспектів дизайну у трудовому навчанні допомагає учням розвивати свою особистість та відкривати нові горизонти творчості та самовираження. Це надає їм можливості пізнавати себе, свої інтереси та здібності, а також розвивати важливі навички які будуть актуальними та затребуваними в їх подальшій життєдіяльності.

Основні засоби дизайну, такі як колір, форма, композиція, текстура тощо, можуть бути використані на уроках трудового навчання з метою навчити учнів поєднувати різні елементи та створювати естетично привабливі вироби. Використання дизайну допомагає учням розвивати свою творчість, самовираження та креативність. Крім того, художньо-естетичне виховання через засоби дизайну також сприяє розвитку спостережливості, аналітичного мислення та критичного осмислення навколишнього світу, що своєю чергою допомагає розвивати їх творчість та критичне мислення, сприяє їх творчому самовираженню.

Отже, можемо вести мову про те, що художньо-естетичне виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання (технології) є важливим аспектом сучасної освіти. Дизайн є не лише інструментом для створення функціональних предметів, але й способом вираження творчості та естетичного смаку.

Одним із основних шляхів застосування дизайну у трудовому навчанні є ознайомлення учнів з основними принципами дизайну та їх практичне застосування ними під час виготовлення різноманітних власних виробів, згідно розроблених творчих проектів. Це допомагає учням розуміти, які елементи становлять гармонійну основу дизайну, як поєднуються форма, кольори, текстури та інші елементи в цілісній композиції форми виробу. Поєднання дизайну з трудовим навчанням може стати основою для реалізації різноманітних проектів, які розвиватимуть творчість та майстерність учнів.

Уроки трудового навчання надають унікальну можливість розвивати у дітей естетичне сприйняття та творчі здібності. Завдяки дизайну учні вивчають основи кольорознавства, композиції та пропорцій, формують власну палітру вражень та вчаться створювати естетично привабливі речі.

Художньо-естетичне виховання учнів можна забезпечити за допомогою різних засобів дизайну. Назвемо лиш основні із них, які можуть бути легко застосовані на уроках трудового навчання (технології) [7]:

1. Колірний аналіз. Учні можуть вивчати основні кольори, їх взаємодію та ефекти на сприйняття. Тут особливу увагу слід звернути на вибір кольорових схем, яскравих та насичених тонів, а також на використання концепції контрасту. Це дозволяє розвивати естетичний смак та сприяти розумінню впливу кольору на наше сприйняття. Застосовуючи ці знання, учні можуть створювати й застосовувати в своїх проектах гармонійні або контрастні кольорові схеми.

2. Розуміння форм та структури. Учні можуть вивчати різні геометричні форми та їх композиції, а також способи створення візуальної балансу та їх використання у дизайні. Вчителі можуть організовувати

практичні завдання, які допоможуть учням засвоїти ці концепції і застосувати їх у власних творчих проектах. Вони можуть експериментувати з різними матеріалами та техніками, щоб створити цікаві форми та структури в своїх роботах.

3. Текстура. Учні можуть вивчати текстурні властивості матеріалів та способи їх використання для створення враження об'ємності та візуальної цікавості. Вони можуть експериментувати з різними текстурами, а також комбінувати їх, щоб створити унікальні ефекти.

4. Пропорції, масштаб і композиція: Учні можуть вивчати принципи пропорцій та масштабування, а також їх вплив на сприйняття об'єктів. Вчителі можуть навчати учнів використовувати принципи пропорцій та композиції візуальної аранжування об'єктів. Це допоможе їм удосконалювати вміння бачити гармонію та баланс у дизайні. Вони зможуть втілювати власні задуми, в яких об'єкти відображають реальні пропорції та масштаби, або експериментувати з нестандартними пропорціями для досягнення конкретного ефекту.

5. Творчі проекти. Створення власних творчих дизайнерських проектів допомагає учням виявити свою творчу уяву, експериментувати з матеріалами та відчувати себе активними творцями.

6. Вивчення історії та розвиток стилів. Знання про різні періоди та стилі в мистецтві та дизайні можуть допомогти учням розуміти та оцінювати естетичну цінність різних творів мистецтва. Вчителі можуть проводити лекції, демонструвати зразки декоративно-ужиткового мистецтва з різних епох, а також пояснювати взаємозв'язок між мистецтвом та дизайном.

Ці засоби дизайну можуть бути якнайкраще використані для стимулювання творчості та розвитку естетичного сприйняття учнів у процесі трудового навчання (технології), вони допоможуть крок за кроком розвивати художній смак та творчий потенціал учнів, сприяти їх естетичному розвитку та допомагати їм створювати власні унікальні дизайнерські вироби.

На уроках трудового навчання (технології) із застосуванням засобів

дизайну можуть реалізовуватися різноманітні творчі завдання, так учні можуть створювати дизайн елементів одягу, предметів побуту, графічних робіт чи рекламних постерів. Наприклад, проект «Дизайн інтер'єру кімнати» дозволить учням спроектувати та виготовити естетично привабливе середовище, а проект «Створення фірмового логотипу» розвиватиме навички роботи з графічними програмами та застосування кольорових схем.

Це сприяє розвитку їхньої уяви, творчості та здатності бачити красу й естетику у навколишньому світі. Важливо, щоб уроки трудового навчання із використанням засобів, вимог та рекомендацій дизайну були практично орієнтованими, щоб учні могли застосовувати свої теоретичні знання на практиці. Вчитель повинен бути наставником та підтримувати творчий процес, а також сприяти самовираженню та самореалізації учнів. Крім того, важливо висвітлювати різні стилі та напрямки в дизайні, щоб учні мали можливість ознайомитися зі світовими трендами та розширити свій кругозір. Це допоможе їм розвиватися як творчі особистості, естетичні смаки та знайти власне місце у сучасному світі.

Дизайн також може допомогти учням розуміти принципи ергономіки, тобто вчить як створити зручні, функціональні предмети, з орієнтацією на утилітарно-естетичні та функціональні потреби користувача. Наприклад, проект «Розробка ергономічного стільця» може залучити учнів до вивчення основних принципів дизайну та аналіз реальних потреб людей у зручних меблях.

Допоміжними засобами розвитку художньо-естетичного сприйняття учнів можуть бути відвідування мистецьких та творчих виставок, майстер класів, вивчення нових технологій та технік декоративно-ужиткового мистецтва, а також робота з різними матеріалами та інструментами [24].

Підсумовуючи вище наведе, зазначаємо, що дизайн у процесі трудового навчання є значимим засобом забезпечення художньо-естетичного розвитку учнів. Вивчення основних принципів дизайну та їх практичне застосування допомагає розвивати учнівську творчість, стимулює розвиток

творчих здібностей учнів, допомагає розвивати їх фантазію та естетичне сприйняття, формувати в них любов до прекрасного. Цілісне використання засобів дизайну на уроках трудового навчання дає можливість учням створювати унікальні вироби та розвивати власну естетичну свідомість, що є важливими та невід'ємними компонентами повноцінного художньо-естетичного виховання учнів.

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ДИЗАЙНУ

2.1. Організаційно методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів у процесі їх художньо-проектної діяльності на уроках трудового навчання (технології)

Проведений нами аналіз навчально-методичної літератури засвідчив, що до основних організаційно-методичних аспектів художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) засобами дизайну потрібно віднести такі компоненти:

1. Планування уроку: Для успішної реалізації художньо-естетичного виховання слід створювати чіткий план уроку, в якому визначаються цілі, завдання, методи та засоби, якими будуть досягнуті поставлені завдання.

2. Формування мотивації: Для зацікавлення учнів художньо-естетичними аспектами дизайну слід використовувати різноманітні методи та приклади, які б викликали захоплення та бажання творчо самовиражатися.

3. Правильний підбір завдань: На уроках трудового навчання (технології) слід пропонувати завдання, які стимулюють творчість, розвивають естетичне сприйняття та допомагають формувати й розвивати в учнів навички дизайн діяльності.

4. Використання різноманітних методів: У процесі навчання слід використовувати різні методи та прийоми, такі як аналіз, порівняння, моделювання, практичне виконання проектів та інші, які допомагають учням ознайомитися з особливостями художньо-проектної дизайн діяльності та розширити власні творчі можливості.

5. Використання інноваційних засобів: Застосування сучасних технологій та інтерактивних ресурсів може сприяти підвищенню

ефективності художньо-естетичного виховання учнів. Розробка комп'ютерних програм, відеоуроків та інтерактивних завдань допоможуть учням краще зрозуміти і оволодіти принципами художньо-проектної дизайн діяльності.

6. Розвиток творчої активності учнів: Важливо підтримувати та розвивати творчі здібності учнів, стимулювати їх до самостійного пошуку та втілення оригінальних ідей у процесі дизайн-діяльності.

7. Оцінювання та самооцінювання: Під час художньо-естетичного виховання слід звертати увагу на оцінювання робіт учнів, а також вдосконалювати механізми самооцінювання, щоб учні могли аналізувати та об'єктивно оцінювати свої досягнення у процесі власної художньо-проектної діяльності [11; 14].

Художнє проектування є важливою та невід'ємною складовою загального процесу проектування виробів і здійснюється разом із розв'язанням конструктивно-технічних завдань. Основний принцип художнього проектування полягає в забезпеченні цілісної єдності прекрасного і корисного, ужиткового й естетичного в проектованому виробі.

О. Гервас [5] зазначає, що художнє проектування є значно масштабнішим процесом, у порівнянні з художнім конструюванням, яке є важливою складовою художнього проектування. Тому нині художнє проектування розглядається як синонім терміну дизайн і передбачає, що будь-які речі, які сьогодні створюються людиною, є об'єктами художнього проектування (дизайну).

Діяльність художника-проектанта завжди спрямована на створення виробів високої, в тому числі й естетичної якості. Тому художньо-проектна (за своєю суттю дизайнерська) учнівська діяльність відіграє важливу роль в художньо-естетичному вихованні учнів на уроках трудового навчання засобами дизайну.

На виробництві та в конструкторських бюро, на стадіях проектування нових виробів художник-проектант координує роботу інженерів і технологів.

Разом із тим, будучи невід'ємною складовою проектної діяльності, художнє-проектування не підмінює собою технічне конструювання. Ці два компоненти є взаємно доповнюваними сторонами єдиного процесу створення нових виробів, а в цілому процес художнього проектування є колективною творчістю інженера, художника-конструктора, технолога, економіста, еколога, маркетолога, в якому кожен із них виконує властиві йому функції. Які всі реалізує учень у процесі реалізації власного творчого проекту, що в значній мірі підсилює естетично-виховні можливості художньо-проектної дизайн діяльності на уроках трудового навчання (технології).

Завдання художнього проектування виробів на уроках трудового навчання (технології) в 5-9 класах полягає в ознайомленні учнів із методичними принципами і правилами художньо-проектної (дизайн) діяльності, застосуванні необхідних засобів дизайну та здійснення на цій основі художньо-естетичного виховання учнів, при цьому важливо, щоб всі етапи проектування були погоджені з художньо-конструкторськими вимогами до проектованого виробу.

А. Цина [22 , с. 28-31] зазначає, що при художньому проектуванні, навіть учнівському, в конструкції виробу корисність і краса завжди нерозривно поєднані. Краса створюється з самого початку проектування, коли форма виробу визначається на підставі її залежності від його призначення, будови, технології виготовлення. Художнє конструювання відбувається на всіх етапах проектування виробів.

Л.О.Трофімчук [20, с. 28-32] вказує на те, що на першому етапі – етапі ознайомлення з об'єктом проектування та встановлення напрямів художньо-проектної діяльності (дизайн-проектування) відбувається вивчення учнями попереднього завдання та поглиблене ознайомлення з темою проекту, встановлюються напрями дизайн-проектування. На цьому етапі учню, як художнику-проектанту (дизайнеру) важливо мати у своєму розпорядженні повну проектну документацію щодо об'єкта проектування та інформацію про

його реальний стан. Вивчення документів і натурне ознайомлення формують узагальнену психологічну оцінку об'єкта проектування, що запускає перший імпульс творчої уяви, – спершу в рамках загальних намірів, які нерідко отримують стійкий розвиток.

Початкова ідея, зіставлена з метою проектування та розчленована на окремі завдання, може відразу виявитися плідною, та буде програмувати всю подальшу розробку. І сприятиме творчому та художньо-проектному самовираженню особистості його творчому та естетичному розвитку.

Проте вона може виявитись міражем, захопленість яким надалі гальмуватиме процес проектування. Через те, що перед учнем-дизайнером завжди стоїть проблема вибору оптимального рішення художньо-проектного завдання, у нього виникає необхідність фіксації декількох напрямів розробки творчої ідеї, з яких надалі може бути сформований провідний задум. Здійснити це на рівні свідомості учню надзвичайно складно, щоправда це складно навіть професіоналам, адже це потребує добре розвинутого просторового уявлення та образної пам'яті [20, с. 29].

На етапі розробки технічної пропозиції учнівське художнє проектування полягає в збиранні інформації про проєктований виріб, тобто того досвіду формотворення, дизайн-ергономічних відносин «людина-предмет-середовище», який існує в практиці виготовлення аналогічних виробів. Завдяки чому здійснюється формування основи подальшого художньо-естетичного розвитку учнів, формування й становлення їх естетичних смаків та вподобань.

Цей етап на нашу думку, є найважливішою структурною ланкою єдиного творчого процесу проектування, який починається задовго до появи креслень. Саме на етапі передпроектного дослідження учень-дизайнер створює необхідну базу для подальшої практики – збирає й опрацьовує інформацію необхідну для свідомої та несвідомої роботи інтелекту.

Фахівці з дизайн-проекування цей етап розділяють на декілька основних фаз: визначення функціональних і технічних характеристик,

вивчення економічних, антропометричних, екологічних та ергономічних факторів, визначення кола естетичних переваг та технологічних протиріч [20, с. 29].

Аналіз форми виробу, його композиційне вирішення проводиться учнями-дизайнерами, так же як і реальними художниками-проектантами (дизайнерами), у відповідності та нерозривному взаємозв'язку з призначенням майбутнього виробу який проектується, його можливою будовою, наявними матеріалами та доступними технологіями виготовлення, а також сучасними тенденціями формотворення. Результатом учнівського художнього проектування на цьому етапі є розробка технічних умов на проектування виробу [22, с. 28-31].

На наступному етапі проектування виробу учнями розробляється художньо-конструкторська пропозиція у вигляді ескізів можливих компоновок, об'ємних рішень виробу. Тут пропонується велика кількість рішень у вигляді рисунків, ескізів, ведеться пошук і відпрацювання форми виробу за допомогою макетування з умовного матеріалу (пластилін, картон, дріт тощо). Всі пропозиції всебічно аналізуються і вибирається найкращий базовий варіант для подальшої розробки. Цей етап художньо-проектної діяльності володіє ще більшими художньо-естетичними виховними можливостями, оскільки передбачає практичне застосування учнями засобів дизайну, зокрема композиції у процесі формотворення виробу.

Комплектуючи пакет документів та конкретизуючи мету проектування, учні здійснюють перші спроби графічного відображення напряму творчої думки. Крім того, у них продовжується пошукова робота щодо накопичення даних про прийоми, форми та образність реалізованих рішень за аналогічними об'єктами проектування [20, с. 29].

При цьому, збір матеріалу треба вести не епізодично, а постійно, водночас, як вважають окремі науковці, перевагу учням потрібно віддавати не фотографуванню чи електронному копіюванню, а зібраний матеріал фіксувати вручну у вигляді різного роду зарисовок, ескізів, нарисів тощо. Як

правило, плоди такої роботи осідають у пам'яті і мають властивість викликати певні асоціації. Адже яскраві та емоційно забарвлені враження довше зберігаються в пам'яті. Повніше й формуються і відтворюються несподівані образи об'єктів проектування, такі, що відрізняються новизною, оригінальністю й неповторністю. Отже, зафіксована інформація, як зазначає Л.О.Трофімчук, разом із візуальними образами формує й розвиває в учнів професійну пам'ять дизайнера, яка в творчому процесі реалізується як інтуїція. Разом із тим, специфіка учнівської дизайнерської діяльності вимагає високого рівня розвитку емоційної пам'яті, що характеризується високою швидкістю формування слідів інформації, мимовільністю її відтворення тощо, а отже це в значній мірі сприяє розвитку учнів, їх художньо-естетичному вихованню у процесі художньо-проектної дизайн діяльності [20, с. 29].

При цьому для учнів, особливо на перших порах важко самостійно правильно підібрати ідеальний варіант співвідношення утилітарності й краси. Вирішення цього завдання учнями може потребувати незначної допомоги вчителя. Адже для різних виробів такі співвідношення можуть бути різними, і це необхідно враховувати учням у процесі власної творчої художньо-проектної діяльності [22, с. 28-31].

До групи якостей особистості, необхідних учням для успішного здійснення дизайнерської діяльності, належить також і образна пам'ять, однією з форм якої є зорова. Причому, важливими для ефективного здійснення художньо-проектної дизайнерської діяльності функціональними характеристиками образної і зорової пам'яті є яскравість та чіткість образів уявлень, тривалість і міцність їх збереження, легкість відтворення та об'єм інформації, що запам'ятовується. Крім того, реакція людини залежить більше від сили і новизни емоційного переживання, ніж від знаку емоцій. Саме ці чинники, на наш погляд, і обумовлюють швидкість, тривалість та міцність запам'ятовування емоційно забарвленої інформації учнями-дизайнерами художниками-проектувальниками, та можуть бути використані як при

організації учнівського навчального проектування, так і з метою забезпечення художньо-естетичного виховання учнів засобами дизайну на уроках трудового навчання (технології) [20, с. 29-30].

Тому визначимо роль художнього конструювання в учнівському проектуванні виробів: художнє конструювання розв'язує питання формотворення предметів на кожному етапі проектування; художньо-конструкторські рішення з формоутворення виробів («краса») повинні погоджуватися з техніко-функціональними («корисність») для підбору оптимального їх поєднання [22, с. 28-31].

Художнє конструювання виробу повинно починатися з перших етапів проектної діяльності і тривати до її завершення, при цьому успішність художнього конструювання учнів у значній мірі залежатиме від достатності наявних у них знань, що відповідають проектним особливостям створюваного (проектowanego) ними виробу.

На наступному етапі учнівської художньо-проектної дизайн діяльності переплітаються процеси, що по черзі супроводжуються усвідомленим або неусвідомлюваним інтуїтивним пошуком розв'язку проектного завдання – створюється образ виробу, проектування якого було метою творчості. Творчий процес можна розділити на декілька основних фаз: визначення проектувальних планів; генерування та виношування ідей, припущень; вибір перспективного рішення та його перевірка; уточнення характеристик зразка (функціональних, технологічних, естетичних, екологічних, ергономічних тощо). Не вдаючись до докладного аналізу всіх перерахованих фаз (вони достатньо повно проаналізовані в спеціалізованій літературі), зупинимось на обговоренні тих, в основі яких задіяні механізми творчої уяви дизайнера-проектувальника, і які таким чином активно сприяють художньо-естетичному вихованню учнів засобами дизайну.

Генерування та виношування ідей. Це найбільш загадкова фаза процесу дизайн-проекування. Вона цінна тим, що пошук головного напрямку

проектування здійснюється широким фронтом експериментальної розробки та порівнянням ескізних варіантів проектної ідеї [20, с.30].

Фахівцями методології та теоретиками дизайн-проектування узагальнено і розроблено велику кількість методів генерації ідей. В основі більшості цих методів лежить режим колективної діяльності. Їх розробники вказують, що вони корисні для активізації старту та розробки програми діяльності творчого колективу, в тому числі і дизайнерів. У навчальному проектуванні групова навчально-трудова діяльність учнів на окремих етапах також відіграє серйозну мобілізуючу роль, в тому числі й у процесі їх художньо-естетичного виховання. Тому безперечна педагогічна користь колективного обговорення завдання, напрямів роботи, цінності творчого задуму та кінцевих етапів проектування є очевидною. З цією метою розглянемо лише декілька найбільш практичних та організаційно простих методів колективної творчості, які так чи інакше стимулюють потенціал асоціативного мислення учнів.

Для складання переліку проблем і генерування великої кількості ідей членами творчої групи щодо їх розв'язку широко використовують метод мозкового штурму та різні його варіації. Правила проведення, запропоновані їм творцем А. Осборном, збережені, а рекомендації щодо кількості учасників та деяких інших подробиць змінені й удосконалені різними вченими. Однак, загальним для всіх варіантів цього методу є розділення фази генерування ідей і фази їх аналізу. Всі, без виключення, ідеї фіксуються, а найфантастичніші – активно заохочуються. Ця фаза триває рівно стільки, скільки учасники мозкового штурму будуть спроможні формулювати нові ідеї. Безпосередньою цінністю мозкового штурму є не самі ідеї, а категорії, на які вони класифікуються. Виявлення практично здійснених ідей із великої множини можливо лише після того, як проектна ситуація буде детально досліджена [20, с. 30].

До високоефективних різновидів мозкового штурму належить метод, що отримав назву стратегія Діснея. Учасники мозкового штурму послідовно

виконують різні ролі: мрійник, критик, прагматик (реаліст). Мрійник повинен демонструвати нестримний політ фантазії, озвучуючи все те, що йому приходить на думку щодо теми обговорення. Все це детально записується для подальшого обговорення. Коли потік фантазій мрійників вичерпався, за справу беруться критики. В цій ролі учасники мозкового штурму відокремлюють добрі пропозиції від неефективних. Після цього проводиться ранжування напрацьованого матеріалу за ступенем його значущості. Виконавці ролі прагматиків продовжують процес обробки відібраного матеріалу та виділяють те, що має практичне значення для розробки творчого проекту. Вони можуть також намітити в загальному вигляді конкретні шляхи продуктивного використання вибраного матеріалу [20, с. 30].

Для підвищення продуктивності групового пошуку проектних ідей можна скористатися методом який отримав назву 6-5-3. Шість учасників повинні сформулювати і записати по три ідеї кожний. Потім кожний з урахуванням трьох ідей своїх п'яти партнерів формулює ще по три ідеї. На закінчення проводиться аналіз отриманих ідей з урахуванням їх перспективності, реалістичності, практичної значущості.

Метод синектики спрямовує спонтанну активність мозку і нервової системи на дослідження і перетворення проектної проблеми. Він будується за тією ж схемою, що й мозковий штурм, із тією лише відмінністю, що пошук ідей обмежується 2-3 варіантами пропозицій, але потім вони детально аналізуються під наглядом керівника. Як засіб для орієнтування спонтанного мислення на поставлену проблему група синектики використовує обговорення асоціативних аналогів. Виділяють такі види асоціацій: асоціації за суміжністю – відображають взаємозв'язок між предметами або явищами на основі їх просторової або тимчасової близькості; асоціації за подібністю – утворюються на основі виділення істотних ідентичних та подібних ознак предметів і явищ; асоціації за контрастом – встановлення взаємозв'язків предметів або явищ, що виникають у результаті, на основі суперечностей їх істотних ознак [20, с.30].

Залежно від видів асоціацій, механізм їх утворення визначають як встановлення взаємозв'язків між предметами або явищами на основі подібності та відмінності їх істотних ознак, що розглядаються в контексті дизайнерської діяльності.

Метод ототожнення себе з об'єктом проектування є адаптованим методом Альтшуллера. Суть методу в тому, що дизайнер створює у своїй уяві образ предмета ніби із середини його самого, вживаючись у нього, оживляючи його, наділяючи здатністю говорити самого про себе – матеріал, логіку просторової будови, тектонічну структуру, про ставлення до людини тощо. Всі зв'язки предмета із зовнішнім світом відтворюються через те, як вони представлені усередині його самого. Зайняти таку позицію дизайнера зобов'язує, зокрема, добре відоме всім проектувальникам відчуття опору предмета проектування тим метаморфозам та маніпуляціям, яким він подумки піддає його. Дизайнер вимушений зважати на внутрішню логіку предмета, але, розвиваючи цю логіку, він приходить до цікавих та оригінальних ідей [20, с.30-31].

Ще один евристичний прийом, який розкриває творчу уяву учнів дизайнерів-проектувальників – це запозичення аналогій. В основі сучасного процесу учнівського дизайн-проектування можуть лежати різноманітні зв'язки та аналогії. Наприклад, архітектурна аналогія, що включає об'єкт проектування в культурний простір. Вона застосовується при оцінці функціональної та символічної цінності об'єкта проектування, його структурній цілісності. Живописна аналогія – при оцінці колориту об'єкта проектування; скульптурна – при оцінці його пластичного рішення. Саме асоціації та аналогії, які продукуються творчою уявою забезпечують виникнення нових та оригінальних комбінацій і поєднань, що породжують відкриття і винаходи [20, с.31].

До основних перешкод, які не дають учням-дизайнерам успішно реалізувати свою творчу складову в художньо-проектній діяльності, а отже й гальмують ефективність їх художньо-проектного виховання відносять:

відсутність гнучкості мислення (інертність мислення); прагнення до механічного застосування спрощених варіантів; механістичному підході до розв'язку проблем; зацикленні на одній проблемі, яка довго не піддається розв'язку; конформізмі особистості, яка не бажає вирізнитися серед інших; страху перед оцінкою оточуючих – небажання показатися нерозумним у своїх нестандартних рішеннях – страх критики; у завищеній самооцінці, яка приводить до бажання зберегти творче, незвичайне рішення або нову, оригінальну ідею в таємниці і нікому її не показувати; у підвищенні відчуття тривоги, яке приводить до невпевненості у своїх силах і до страху перед висловленням своїх ідей; у відсутності рівноваги і гармонії в роботі творчого і критичного мислення, тобто прояві явної переваги одного з двох конкуруючих між собою способів мислення: критичного та творчого.

Всі ці фактори «приземлюють» учнів-дизайнерів в їх художньо-проектній діяльності, не дають їм творчо злетіти і тим самим згубно впливають на розвиток їх індивідуально творчого потенціалу та забезпечення ефективності художньо-естетичного виховання засобами дизайну у процесі художньо-проектної діяльності. Психологічні наслідки таких ситуацій повністю відбиваються і в навчальному проектуванні. Так, ми виявили обставини, що гальмують генерування творчих ідей у учнів: закріплення моменту успіху в розв'язку творчої задачі у своїй подальшій практиці, тобто момент успіху спонукає учня і надалі дотримуватися даного способу розв'язку, а не шукати оригінального; затрати більших зусиль на знаходження та практичне застосування нового способу розв'язку сприяють ймовірності звернення до нього (розв'язку) в майбутньому. Деякі учні на заняттях з основ дизайну, досягнувши певних успіхів у розв'язку одного проблемного завдання, намагалися таким же способом вирішувати іншу проблемну ситуацію, не усвідомлюючи, що шляхи розв'язку та можливий результат уже не відповідають поставленим завданням [20, с.31].

Наступною важливою складовою художньо-естетичного виховання учнів у процесі їх художньо-проектної діяльності на уроках трудового

навчання (технології) є урахування учнями закономірностей ергономіки, кольоросприйняття і композиції [22, с. 28-31].

Розробка всіх ідей завершується підведенням підсумків роботи творчої уяви та асоціативного мислення учнів-дизайнів. Доречно відзначити, що процес творчого мислення в дизайн-проектуванні протікає в ситуації пошуку розв'язку художньо-проектних завдань та відкриття нового. Вирішення проблеми при цьому виступає як пошук інформації необхідної для досягнення мети. Раптове вирішення проблеми пов'язане з розумовою діяльністю, яка в психологічній літературі називається евристичною. Крім того, вчені акцентують увагу на значенні для дизайнерської творчості інтуїції та раптової здогадки.

Осяяння, інсайт, натхнення – виникають на основі інтуїції. Такому прориву, раптовому стрибку в творчому процесі дизайн-проектування сприяє креативність мислення. Вчені встановили, що інсайт приходить практично раптово, як правило, поза часом роботи над завданням, проте вимагає певного часу для розкодування інформації із підсвідомості в свідомість. Для переробки образної інформації потрібен час від декількох хвилин до десятиріч. Це залежить від особистісної чи соціально значущої цінності ідеї.

Розглядаючи механізми інтуїції, Л.О.Трофімчук [20, с. 31], веде мову про їх раптовість та інсайтність розв'язку. Він зазначає, що в психології творчості існує гіпотеза про зв'язок раптового виникнення інтуїтивного розв'язку творчого завдання із стрибкоподібним характером міжпівкульних взаємодій, що відображають перехід обробки інформації з однієї півкулі в іншу. З позицій психофізіології інтуїтивний розв'язок у процесі дизайнерської творчості характеризується чуттєвістю образів сприйманих або проєктованих об'єктів, неусвідомленістю, високою швидкістю психічних процесів, що відбуваються, цілісністю сприйняття, залученням мимовільної пам'яті, творчої уяви, асоціативного мислення тощо. Крім того, розвинена в достатній мірі здібність до інтуїтивного розв'язку завдання допомагає

повніше усвідомлювати і переробляти інформацію в умовах її невизначеності, що характерно для дизайнерської творчості.

Наступний етап полягає у виборі перспективного образу та його перевірки на функціональну доцільність, раціональність та естетичну повноцінність. Цей етап дозволяє з'ясувати, чи вдалося дизайнеру-проектувальнику зберегти художню безпосередність проектної ідеї в процесі її формалізації сухою графікою.

В процесі дизайнотворення проектна ідея постійно видозмінюється, матеріалізується й розвивається, а її графічне відображення стає документом проектного рішення. Тому в навчальній практиці дуже важливо фіксувати дані про хід проектування в записах, кресленнях, малюнках – вони, з одного боку, констатують динаміку зросту творчих якостей учнів, а з іншого – є матеріалом для аргументованої пояснювальної записки до творчого проекту [20, с.31].

На етапі розробки художньо-конструкторського проекту, який відповідає розробці технічного проекту виробу, художнє конструювання враховує всі зміни, які можуть відбутися під час технічного проектування. Коли питання форми виробу в цілому вже вирішені, художник-конструктор ретельно пропрацьовує форму окремих деталей та особливості, які пов'язані зі зручністю користування виробом. Остаточню відпрацьовується кольорове рішення виробу і фактура поверхні, що сприяє формуванню та творчому самовираженню естетичних смаків та вподобань учнів. Підбираються облицювальні й оздоблювальні матеріали, які б відповідали санітарно-гігієнічним вимогам. У разі необхідності, крім креслень, виконуються макети, моделі виробів, із допомогою яких коригується форма і кольорові рішення. Отже, художня цінність первинної ідеї підтверджується не монотонним її тиражуванням, а розвитком і логічними перетвореннями форми та змісту на фінішних етапах проектування.

На технологічному етапі, після встановлення художньо-конструкторського погодження робочих креслень виробу, виготовляється

дослідний зразок, призначений для художньо-конструкторського оцінювання нового виробу [22, с. 28-31].

Важливий вплив на художньо-естетичне виховання учнів у процесі їх художньо-проектної діяльності на уроках трудового навчання (технології), особливо в 6-7 класах, відіграють відомості про розвиток моди, стилю і форми виробів та особливостей їх реалізації у проектній діяльності.

Розвиток форми виробів відбувається під впливом таких чинників [22, с. 28-31]:

- виробничих, які обумовлені розвитком техніки та технології і впливають на зміст і структуру виробу нібито зсередини;
- стилю – як характерної стійкої спільності у внутрішньому змісті. Ознака, яка визначає подібність характеристик виробів конкретного виду або історичного періоду і, тому, нібито обумовлює форму виробів зсередини;
- формування і становлення нового стилю – довготривалий процес, що характеризується швидкою зміною форм у відповідності із загальними модними тенденціями сьогодення [22, с. 28-31].

При цьому учні повинні враховувати і той факт, що будь-який виріб рано чи пізно морально застаріє, але водночас, він не повинен морально застаріти раніше, ніж будуть вичерпані його технічні можливості, а отже ми говоримо про те, що учні повинні враховувати і той факт, що життя форми предмета який проектується учнями повинен бути не меншим від терміну його експлуатації. Терміни служби різних виробів неоднакові, тому до форми виробів різного призначення слід підходити по-різному. Форма виробів із нетривалим терміном використання може гостріше відображати риси моди і стилю. Форма виробів які повинні прослужити тривалий термін експлуатації повинна бути стриманою, нейтральною, що дозволить їй довго морально не старіти. Ці знання та навички їх урахування учнями у своїй художньо-проектній діяльності також виступають важливими складовими їх художньо-естетичного виховання засобами дизайну у процесі трудового навчання [22, с. 28-31].

Важливу роль у художньо-естетичному вихованні учнів 7 класу засобами дизайну у процесі їх художньо-проектної діяльності на уроках трудового навчання відіграє використання макетів і моделей. В макетах і моделях учні, з допомогою штучно побудованих людиною предметів, відтворюють окремі ознаки й властивості предметів та процесів оточуючої дійсності. У макетах відтворюють окремі ознаки форми реальних предметів. У моделях, крім форми, учні можуть відтворювати основні ознаки та принцип дії майбутнього виробу, особливості будови та функціонування його механізмів. Відповідно до цього, моделі й макети поділяються на три типи: 1) геометричні або просторово-подібні моделі – дають можливість учням отримати уявлення про зовнішню форму проєктованого виробу, особливості компоновки деталей виробу, розміщення його основних складових частин – до таких моделей відносяться площинні зображення, об'ємні моделі в архітектурі; 2) фізично-подібні моделі — відтворюють динаміку явищ та процесів, наприклад моделі транспортних засобів, машин, споруд тощо; 3) фундаментально-подібні моделі (математичні, кібернетичні) – такі моделі імітують способи руху, навички біологічних об'єктів, до таких моделей відносяться, наприклад, роботи, способи моделювання зору, слуху, діяльності пам'яті тощо [22, с. 28-31].

Цікавим та ефективним, з точки зору художньо-естетичного виховання учнів засобами дизайну у процесі їх художньо-проектної діяльності є використання учнями 8-го класу засобів комбінаторики.

Комбінаторика вивчає закономірності варіативності розміщення об'ємних і плоских фігур у просторі, які визначають основні властивості та якості композиції форми виробу. Основними засобами композиції є симетрія, асиметрія, статика і динаміка, ритм.

Важливим наочним засобом композиції є симетрія – повторення, відображення лівого в правому, верхнього в нижньому тощо.

Відходження від симетрії обумовлюється функціональними і конструктивними факторами об'єкта проєктування. При цьому асиметричний

елемент необхідно органічно поєднувати з оточуючими елементами об'єкту, чи об'єктом загалом, з метою його композиційно врівноважити [22, с. 28-31].

Однобічно активно спрямовану форму вважають динамічною. Ця властивість композиції пов'язана з пропорціями і відношеннями величин. При рівності відношень для композиції є характерною статичність, а при їх контрасті створюється динамізм. При цьому зоровий рух утворюється в напрямку більшої величини. Активна й однобічно спрямована форма є необхідною умовою появи динамічності.

Підкреслено виражений стан спокою, стійкості форми в її геометричній основі визначає статичність композиції. Статичні предмети мають явний центр, вісь симетрії в них є головною віссю, яка організує форму. Статичності предметам надають зменшення площі основи предмета і збільшення їх верхньої частини. Введення горизонтальних розподілень у масивний об'єм зорово збільшує його статичність, а вертикальних – надає легкості [22, с. 28-31].

Ритм – це закономірність композиції, яка ґрунтується на поступових кількісних змінах у ряду елементів (збільшення або зменшення чергувань об'єму або площі, згущення або розрідження структури тощо). Ритм пов'язаний із психофізіологією сприйняття. Активність ритму в композиції залежить від гостроти чергувань, довжини ряду елементів чергувань. Ритмічний ряд передбачає не менше, як 4-5 елементів [22, с. 28-31].

Комбінування в композиційних побудовах симетрії і асиметрії, статичних і динамічних предметів та їх комплексів є багатоваріантними. Особливості кожної композиційної побудови впливає зі змісту предмета. Форма проєктованого предмета вимагає зовнішнього композиційного рішення, яке забезпечує статичну і динамічну рівновагу мас.

Якщо ж вести мову, про художньо-естетичне виховання учнів 9-го класу засобами дизайну у процесі їх художньо-проектної діяльності – то тут особливу роль відіграватиме біоніка та поняття про біоформи [22, с. 28-31].

Мислення дизайнера, а отже і учня у процесі його художньо-проектної

діяльності, є асоціативним, тому пошуки виразності форми виробу можуть включати вивчення об'єктів живої природи.

С.С. Шумега [24, с. 15] зазначає, що людина, створюючи предметне середовище, вчиться у природи і творить за її законами. Особливо це помітно, коли мова йде про об'єктивність і ціле образність предметних форм, про внутрішні закономірності і їх еволюцію. Тому принцип наслідування природі є цілком об'єктивним і затребуваним в дизайні [24, с. 15].

В елементах живої природи, в їх формі яскрава образність пов'язана правдивим відображенням певного життєвого змісту притаманного елементам живої природи. Образ життєдіяльності тварин (їх життєвий зміст) обумовлює форму їх тіла. Як і в природі «образність» форм проєктованих виробів неможлива без тісної єдності даної форми з її конкретним змістом. Образне рішення об'єкта проєктування не завжди пов'язане з пошуками «адресної» подібності будь-якій природній формі, наприклад жука, бабки тощо. Звернення до аналогів із природних форм є припустимим і правомірним, коли воно не суперечить правдивому відображенню конкретного змісту об'єкта проєктування. В цьому випадку звернення учня до пошуку мотиву в природних формах є окремим методом художнього конструювання. Занадто натуралістичні рішення в формі виробу, як правило, перешкоджають розкриттю її змісту [24, с. 15-16].

Тому учням пропонується вивчати, як співвідносяться і гармонізуються формальні і кольорові композиції в неживій і живій природі. Кристали, раковини, рослини, поєднання форм з характерними для них принципами стискування, розтягу, згину, показують, що слідувати живій природі не тільки бажано, а й необхідно. Потім слід виконувати завдання на кольорові і літні побудови за аналогіями, що зустрічаються в природі. В листях, квітах, відтінках землі і каміння, взятих в якому-небудь одному місці, виявляються поєднання і можливості градації, що не виходять за межі природної єдності, характерної для цього місця. При цьому учням, з метою їх художньо-естетичного розвитку слід вивчати не тільки кінцеві результати, які може

зобразити графік чи живописець, а властиві їм внутрішні зв'язки. Вони також повинні вивчати процеси видозмінення форм під зовнішнім впливом середовища. Внутрішнє динамічно напружене життя форми розкривається при вивченні зміни рослин на протязі їх життєвого циклу – від зародження до фізичного знищення [24, с.15-16].

Інтерес людини до дослідження природних організмів є притаманним багатьом галузям знань. Проблема використання законів і принципів формоутворення об'єктів живої природи займається такий напрям наукового пізнання, як біоніка. Методи художньо-конструкторської біоніки полягають в аналітичному дослідженні і практичному використанні законів формотворення на основі використання природних об'єктів-аналогів, дослідженні закономірностей будови форми від властивостей матеріалу, від функції та від природного оточення. Метод художньо-конструкторської біоніки також полягає і в естетичному переосмисленні краси та естетики природних об'єктів, аналіз засвоєння багатства й різноманіття природних форм, пошуку нових підходів до реалізації художньо-естетичної складової форми проектного виробу, оцінки та вдосконалення методу розпізнавання прекрасного і гармонійного в природних елементах [22, с. 28-31].

Побудова навчального проектування з урахуванням проаналізованої схеми, забезпечить розвиток в учнів здібностей, що проявляються в дизайнерській діяльності та їх розподіл відповідно до наведених етапів художньо-проектної творчості, а саме [20, с. 32]:

- здійснення перед проектного дослідження активізує пізнавальні здібності учнів, пробуджує інтерес до широкого спектра інтеграційно-пов'язаних із предметом проектування галузей. Високий рівень розвитку мнемічних здібностей є необхідною умовою перетворення розумових операцій у мнемічні прийоми, за допомогою яких відбувається ефективно запам'ятовування з властивими йому усвідомленістю сприйняття та розуміння інформації;

- на етапі вивчення аналогів об'єкта проектування актуалізуються як мимовільна, так і довільна увага учнів. Значний об'єм та стійкість довільної уваги активно проявляються тоді, коли в процесі пошуку оптимального положення об'єкта проектування необхідно, наприклад, встановити потрібні пропорції при масштабуванні або фіксації параметрів елементів конструкції чи цілого виробу тощо;

- фаза пошуку прототипів дозволяє серйозно вивчити не тільки предмет проектування, але й суміжні галузі, розвиває асоціативне та дивергентне мислення, що характеризується новизною, варіативністю результатів, служить основою дизайнерської творчості. Також важливою для дизайнерської діяльності є творча уява та основні показники її продуктивності. Наприклад, широта операції образами дозволяє здійснювати різнопланові формації об'єктів проектування. Новизна та оригінальність образів творчої уяви визначає ефективність діяльності учнів, оскільки вони є головними, в умовах навчального проектування, ознаками її результативності.

- у фазі вибору перспективного образу розвивається оцінне мислення, ціннісні орієнтації, творчий конформізм та естетичний смак. Ситуація рівнозначності зразків або алгоритмів розв'язку проблеми дозволяє задіювати синтез й узагальнення, перенесення та поєднання властивостей.

Розкривши та обґрунтувавши організаційно методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів у процесі їх художньо-проектної діяльності на уроках трудового навчання (технології) засобами дизайнерської творчості, ми проаналізували можливості для побудови навчального проектування з урахуванням цієї схеми та встановили, що саме в дизайнерській діяльності активно формуються творчі якості учнів: винахідливість, ініціатива, творча уява та фантазія, оригінальність, самостійність необхідні для побудови задуму; інтуїція, проникливість, дивергентне та асоціативне мислення, досвід, образна та емоційна пам'ять необхідні для вибору шляхів освоєння та розв'язку проектної проблеми;

вольові якості, послідовність, логічність необхідні для постановки проміжних результатів та формуються й розвиваються художньо-естетичне сприйняття; естетичний смак та естетичний ідеал; учні вчаться, формують та розвивають навички естетичного оцінювання об'єкту проектування; формують сталі естетичні потреби.

2.2. Методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів засобами етнодизайну на уроках трудового навчання (технології)

Етнодизайн є одним із цікавих та актуальних засобів художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології). Використання симбіозу елементів етнічного мистецтва та дизайну може допомогти розвивати креативність, сприяти пізнанню та збереженню культурної спадщини. Робота з елементами етнічного дизайну може включати в себе вивчення історії культури як рідного краю так і інших етносів і народностей, вивчення традиційних зразків декоративно-ужиткового мистецтва та рукоділля, а також створення власних творчих проектів, які відображатимуть елементи етнічного стилю. Це можуть бути як текстильні вироби, наприклад, вишивки, народний одяг, орнаменти, або елементи декору, виготовлені з використанням традиційних матеріалів та технік, наприклад вироби оздоблені різними (традиційними) техніками різьблення, маркетрі, випалювання тощо. Спілкування з майстрами народного мистецтва, вивчення їхніх технік та секретів майстерності, а також презентація та обговорення власних створених робіт допомагає учням розкрити свої таланти та розвинути творчий потенціал.

Етнодизайн також може сприяти формуванню культурної свідомості та толерантності учнів, оскільки він дозволяє краще розуміти та цінувати різноманітність культурного спадку. В цьому контексті С. Борисова [2, с. 25]

зазначає, що етнодизайн дає надзвичайну свободу для творчих пошуків у мистецькій практиці, бо ґрунтується на синтезі архаїчного, аутентичного, етнічного матеріалу і сучасних академічних і неакадемічних форм культури.

Важливою складовою діяльнісного поля етнодизайну є об'єкти декоративно-ужиткового мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво жваво відгукується на будь-які зміни в житті суспільства, а коли на художній території виникають нові ідеали, культуротворчі можливості декоративно-ужиткового мистецтва проявляються з новою силою, бо воно здатне генерувати нові цінності, які проникають в інші сфери культури, впливаючи на психологію особистості й етносів у цілому [2, с. 25-26].

Відповідно, методика художньо-естетичного виховання учнів засобами етнодизайну на уроках трудового навчання (технології) полягає в тому, щоб за допомогою елементів етнодизайну навчати учнів творчо підходити до вирішення трудових завдань, а також розвивати їхнє художнє мислення, естетичний смак та вміння працювати з різними матеріалами. Основні компоненти методики включають [10]:

1. Вивчення національної культури: учень ознайомлюється з етнографією, історією і традиціями свого народу, а також з елементами етнодизайну, що використовуються в народному мистецтві. Декоративно-ужиткове мистецтво визначають як мистецтво, що має свій власний художньо-естетичний сенс і декоративну образність, і водночас як таке, що безпосередньо пов'язане з побутом людей, як складову частину предметного середовища, що оточує людину, як вид мистецтва, що виник із виділеного ремесла. Поряд із цим, С. Борисова [2, с. 26] особливо виділяє, що художня цінність розкривається тільки у взаємодії двох функцій: утилітарної та художньої.

Для всіх видів декоративно-ужиткового мистецтва характерно взаємопроникнення орнаментальних мотивів настільки, що іноді важко визначити первинну приналежність. Вивчення традицій декоративно-ужиткового мистецтва розвиває відчуття композиції, ритму, кольору, виховує

смак, уміння визначати художній рівень виробу. Завдяки чому етнодизайн стає не тільки засобом виживання національної культури в сучасних умовах, але й реальним майданчиком діалогу культур, що надає можливості для трансформації видів декоративно-ужиткового мистецтва, а іноді змінює навіть ціннісне ставлення до окремих явищ матеріальної і духовної культури [2, с. 25-26].

2. Використання елементів етнодизайну: учень вчиться розпізнавати, аналізувати та застосовувати етнічні орнаменти, кольори, форми та символи у своїх творчих роботах. При цьому надзвичайно важливим є те, що орнамент сьогодні набуває самостійної цінності, а за умов творення нових міфів окремі елементи не тільки набувають нового значення, а й створюють нове поле етнічної орнаменталістики в полікультурному середовищі. Тому, для традиційних видів декоративно-ужиткового мистецтва і рукоділля важливим є не тільки збереження архаїчного, традиційного, а входження в новий світ інформаційної культури. Тому можна констатувати, що по-перше, етнодизайн гармонійно проникає в різні верстви духовного і матеріального життя сучасної людини, по-друге, воно формує індивідуальний художній смак [2, с. 26], тим самим забезпечуючи цілісний процес художньо-естетичного виховання учнів.

3. Практичні справи та проекти: учні отримують завдання, де вони мають застосовувати елементи етнодизайну для створення об'єктів ручної праці, які мають практичне застосування, наприклад, виготовлення прикрас, господарських виробів або одягу в етностилі. Джерелом сучасного етнодизайну є декоративно-ужиткове мистецтво та традиційні види рукоділля. Декоративно-ужиткове мистецтво, традиційні види рукоділля є унікальним матеріальним та духовним багатством народу. Унікальне за різноманітністю видів та технік, воно складає значну частину вітчизняної культури.

Зберігаючи моральні ідеали національної культури декоративно-ужиткове мистецтво та рукоділля, а на їх основі і етнодизайн, накопичили

унікальний досвід індивідуальної та колективної творчості реалізованої здебільшого засобами ручної праці.

Впродовж багатьох століть створювалися вироби, що сформувалися як об'єкти гармонійного матеріального предметного середовища, що оточує людину і служить їй. Перейшовши в етнодизайн з ручного рукоділля і декоративно-ужиткового мистецтва національна стилістика і художня образність відповідають високим критеріям художньої якості, віддзеркалюють традиції, культуру і побут народу [2, с. 26].

При цьому може бути навіть зміна традиційної технології виготовлення виробу, коли, наприклад, ручний інструмент замінюється механічним, адже митці впродовж багатьох поколінь завжди знаходили і будуть знаходити в арсеналі народного мистецтва риси, що співзвучні сучасності. В наш час існує стійкий інтерес фахівців до тих сфер народного мистецтва, які спрямовані на створення досконалих естетичних і практичних виробів. Значною мірою цей інтерес зосереджений у сфері дизайну об'єкти якого поєднують у собі сукупність естетичних, функціональних, ергономічних і технологічних властивостей. Всі ці риси притаманні і етнодизайнерським виробам, а отже, створення нових виробів на основі етнічних мотивів, орнаментів і знаків можна сміливо вважати етнодизайном, який окрім виготовлення виробів сприяє збереженню, популяризації, розвитку та осучаснення традиційного рукоділля та декоративно-ужиткового мистецтва, сприяє художньо-естетичному розвитку як окремо взятою людини так і суспільства загалом [2, с. 26].

4. Презентація та обговорення робіт: учні мають можливість показати свої творчі результати, обговорити їх з вчителем та іншими учнями, а отже й отримати конструктивну критику чи похвалу. Так при виконанні етнодизайнерських проектів учні при виборі орнаменту виробу можуть піти одним із трьох шляхів (рівнів).

Перший (рівень) шлях – обрати орнамент із завчасно підготовленого вчителем банку традиційних орнаментів. Розробляючи банк цих орнаментів

для учнів вчитель ставить собі за мету систематизувати знання традиційних символів та знаків в учнів. Учням пропонуються картки зі стилізованими зображеннями предметів і вони повинні назвати ці предмети.

Другий (рівень) шлях, є більш складним для учнів, і передбачає самостійне створення ними простого узору із відомих декоративних елементів (знаків). Учні також повинні визначити змістове навантаження елементів та їх поєднань.

Третій (рівень) шлях, є найскладнішим та водночас й найцікавішим, оскільки максимально розкриває творчий потенціал та естетичну складову особистості учня. Він передбачає використання учнем знань із різних сфер людської культури: історії, етнографії, народознавства, зокрема його звичаїв та традицій тощо. Цей рівень забезпечує трансформацію традиційних орнаментальних форм в особистісній структурі учня. Забезпечуючи зміну фокусу їх уваги з консервації традицій, на їх природний розвиток у відповідності до можливостей сьогодення. При цьому важливо щоб учні, особливо старшокласники, починали розуміти, що національний орнамент - це багатоаспектний компонент давньої синкретичної культури що відображає специфіку міфоепічної традиції. Навчившись точно виявляти закономірності й основи формування орнаментальних мотивів, вони в подальшому зможуть їх правильно використовувати і розвивати традиційні орнаментальні мотиви у власних виробках [2, с. 26-27].

Завдяки цьому, методика художньо-естетичного виховання учнів засобами етнодизайну у процесі трудового навчання направлена на розвиток творчості, фантазії, естетичного смаку та вміння працювати з різними матеріалами та орнаментальними мотивами, що сприяє комплексному творчому та художньо-естетичному розвитку особистості учня.

Вона орієнтується на використання елементів народного мистецтва, етнотрадицій і символіки для розвитку художнього смаку та творчих здібностей учнів. Основною метою такої методики є ознайомлення учнів з культурою та народною творчістю, його образністю та традиційними

орнаментальними композиціями, формування у них поваги до культурної спадщини, розвиток їх творчого та художньо-естетичного потенціалу [1].

У визначенні орнаменту, і як виду мистецтва (з позиції етнودизайну), і як об'єкта наукових досліджень, виявляються специфічні функції орнаменту, які можуть по різному тлумачатися залежно від часу. При цьому визначення орнаменту схожі в розумінні його призначення, але суперечливі щодо його специфіки й умовно можуть бути поділені на формальні та сутнісні характеристики.

До формальних визначальних особливостей орнаменту відносяться: декоративна стилізація та органічний зв'язок із поверхнею.

До сутнісних характеристик орнаменту відносяться архітектонічні (будова), семантичні (зміст зображення), синтаксичні (організація простору) та семіотичні (органічна основа образів) властивості.

В орнаментальних композиціях використовуються різноманітні логічні системи та технологічні рішення.

При визначенні можливих підходів до вивчення орнаменту як тектонічної системи доцільно виділяти чотири аспекти досліджень: ретроспективне вивчення закономірностей розвитку орнаменту в загальній історії культури; теоретичне дослідження структури орнаменту: вивчення його комунікативних особливостей; дослідження процесів творчості [2, с. 26].

Художньо-естетичне виховання учнів засобами етнودизайну на уроках трудового навчання (технології) може реалізовуватися такими практиками [15]:

1. Вивчення елементів народного мистецтва: учням пропонуються на уроках трудового навчання (технології) вивчення народних орнаментів та найпоширеніших видів і технік декоративно-ужиткового мистецтва й рукоділля, виконання різноманітних розписів, витинанок, розмальовок та інших художніх технік, характерних для етнودизайну. Вони вчаться розпізнавати типові мотиви і символи, розуміти їхнє значення та значущість

у культурі народу.

2. Етнодизайнерські творчі завдання: учні отримують можливість самостійно створювати власні творчі проекти з виготовлення виробів з елементами етноорнаментики та іншими, характерними для традиційного народного декоративно-ужиткового та художньо-прикладного мистецтва, особливостями. Учні можуть розробляти власні етнодизайн-проекти, виготовляти вироби з використанням традиційних технологій, технік та матеріалів.

3. Вивчення особливостей національної культури і традицій: учні досліджують культуру та традиції власного народу, або й інших народів, ознайомлюються з історією, костюмами, народними звичаями та історичним надбанням матеріальної та нематеріальної спадщини народу, особливо взірцями їх декоративно-ужиткового мистецтва тощо. Це дозволяє учням краще розуміти особливості етнодизайну, його етностильових проявів, та поглиблює їх знання як про культуру власного народу, так світові культури.

4. Організація виставок та заходів: в рамках цієї методики можна організовувати шкільні виставки, де учні представлятимуть свої етнодизайнові вироби та проекти. Такі заходи сприятимуть популяризації народного мистецтва серед широкої аудиторії та розвитку творчих й художньо-естетичних здібностей учнів. Розглянута нами методика художньо-естетичного виховання учнів засобами етнодизайну у процесі трудового навчання може знайти своє застосування як у закладах загальної середньої освіти так і закладах позашкільної освіти у формі реалізації на уроках трудового навчання чи у формі позаурочної діяльності учнів в різноманітних дизайнерських (етнодизайнерських) гуртках і факультативах.

ВИСНОВКИ

У відповідності до завдань магістерської роботи нами було:

1. Проаналізовано завдання та зміст художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології).

Встановлено, що відповідно до завдання та змісту художньо-естетичне виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) передбачає розвиток креативності, естетичного смаку та здібностей учнів у процесі виробничо-трудової діяльності.

Основна мета художньо-естетичного виховання учнів полягає в розвитку естетичної чутливості, формуванні естетичного смаку та привитті учням любові до мистецтва і творчості. Це допомагає дітям бачити красу в оточуючому світі, розуміти її і відтворювати власні творчі ідеї. Уроки трудового навчання, на яких забезпечується художньо-естетичне виховання, сприяють формуванню навичок і умінь учнів з різних видів художньо-творчої діяльності, що своєю чергою розвиває творче мислення, уяву, фантазію, допомагає виявити таланти учнів і реалізувати їх потенціал, сприяє розвитку інтелектуальних та комунікативних навичок учнів, формує ціннісні орієнтації і культуру поведінки.

2. Досліджено сутність поняття дизайн та розкрито його вплив на художньо-естетичне виховання учнів.

Встановлено, що дизайн являє собою творчо-прикладну художньо-проектну діяльність направлену на створення нових функціонально та естетично довершених виробів. Він включає в себе естетичні, практичні та комунікативні аспекти, завдяки чому дизайн має значний вплив на художньо-естетичне виховання учнів. Він надає можливість розвивати творчість та естетичний смак в учнів. Через процес задуму, створення та оцінки дизайну, учні вчаться сприймати красу, розуміти пропорції, баланс, колір, форму та інші елементи дизайну. Дизайн діяльність дозволяє учням самостійно творити та експериментувати з різними матеріалами та техніками. Це

розвиває у них творчі та просторові навички, а також виховує почуття гармонії та краси. Крім того, дизайн може стимулювати інтелектуальний розвиток учнів. Він надає можливість розвивати такі навички, як проблемне мислення, аналітичність, критичне мислення та творче рішення проблем. Загалом, дизайн є важливим елементом художньо-естетичного виховання учнів, оскільки він сприяє їхньому розвитку як особистостей з творчим підходом до життя та навчання.

3. Розкрито основні організаційно-методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) засобами дизайну у процесі їх художньо-проектної діяльності.

Виявлено, що методика художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання (технології) засобами дизайну може включати наступні кроки: 1. Вивчення теоретичних основ дизайну: на початку процесу варто ознайомити учнів з основними принципами дизайну, такими як колір, композиція, форма, текстура тощо. 2. Розвиток творчих навичок: учні повинні бути стимульовані до власних творчих експериментів та самовираження у процесі роботи з дизайном. 3. Практичне застосування знань: важливо дати учням можливість застосовувати свої знання та навички на практиці. Це може включати створення дизайну предметів трудової діяльності, оформлення виставок або проектування різних предметів, що відповідають певним функціональним і естетичним вимогам. 4. Аналіз та рефлексія: після завершення проектів учні мають мати можливість оцінити свою роботу та зробити висновки щодо ефективності своїх дій та досягнених результатів. Такий аналіз допоможе їм вдосконалювати свої навички та розвивати свій художній смак. 5. Підтримка самовираження: вчителі повинні створити сприятливе середовище, де учні можуть відчувати себе вільними від експериментування та виявлення власної творчості. Це може включати позитивну зворотну зв'язок, підтримку учнівських ідей та похвалу за досягнення. Ця методика дозволяє розвивати учнівську творчість та

естетичний смак у процесі навчання трудового навчання (технологій) за допомогою засобів дизайну. Вона сприяє стимулюванню учнів до пошуку нових ідей та розвитку їхнього творчого, та художньо-естетичного потенціалу.

Також в роботі розкрито основні методичні аспекти художньо-естетичного виховання учнів засобами етнодизайну на уроках трудового навчання (технології).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко М., Никифоров А., Гулей О. Концептуальна канва формування естетичної культури особистості засобами художньої творчості. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2022. № 1 (115). С. 170-179. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/18.pdf>
2. Борисова С. Етнодизайн як феномен сучасної культури. Трудова підготовка в закладах освіти. 2011. №3. С.25-7
3. Вітчинкіна К.О. Обґрунтування дизайну як творчої проектно-художньої діяльності. Вісник ХДАДМ. 2009. № 8. С. 23–27.
4. Гарник Л., Пагута М. Дизайн як засіб художньо-естетичного виховання учнів на уроках трудового навчання. Актуальні проблеми сучасної науки. Матеріали X-ї Міжнародної науково-практичної конференції студентів та викладачів факультету фізики, математики, економіки та інноваційних технологій ДДПУ імені Івана Франка, 10-11 травня 2023 р. / За редакцією Олега Кузика, Ігоря Столярчука. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2023. 457 с. С. 324-326.
5. Гервас О.Г. Історія дизайну, науки і техніки. Навчально-методичний посібник. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. 150 с.
6. ДСТУ 3899-99. Дизайн і ергономіка: Терміни та визначення. Введ. 2000.01.01. Офіц. вид. Київ : Держстандарт України, 1999. III, 33с.
7. Дубова Н.В., Хартоннова Н.В., Харитонов В.В. Дизайнерська діяльність як засіб розвитку творчого потенціалу учнів на уроках технології. Освіта та педагогічна наука. 2016. № 2 (165). С. 59-65.
8. Жуков С. Естетична культура, естетичне виховання як складові всебічного розвитку особистості. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2011. Ч. 2. С.101-109
9. Ковалів В.П. Художньо-естетичне виховання учнів у процесі гурткової діяльності. Київ: П.П. Васильєв, 2021. 58 с.

10. Коваль О. Вплив декоративно-ужиткового мистецтва на естетичне виховання учнів на уроках трудового навчання. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/konferentsii/fizyka-tekhnohii-navchannia/82-2016/teoriia-ta-metodyka-tekhnohichnoi-osvity/551-vplyv-dekoratyvno-uzhytkovoho-mystetstva-na-estetychne-vykhovannya-uchniv-na-urokakh-trudovoho-navchannya.html>
11. Колесник Н.Є. Естетичне виховання молодших школярів на уроках трудового навчання: психолого-педагогічний аспект. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 560 с. С. 302-310
12. Левицька В. Художньо-естетичне виховання молоді засобами мистецтва. URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/23/4.PDF
13. Маркусь І.С. Вплив художньо-образного мислення на творчий розвиток учнів 5-9 класів на уроках трудового навчання. Трудова підготовка в рідній школі. 2014. № 2. С.13-15.
14. Отич О. Особливості художньо-естетичного розвитку особистості у системі професійної освіти. URL: https://lib.iitta.gov.ua/5884/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87.pdf
15. Отич О.М. Сутність та складові художньо-естетичної культури особистості. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 560 с. С. 44-51.
16. Пагута Т.І. Естетичне виховання як психолого-педагогічна проблема. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2011. Вип. 5. С.105-116.
17. Савчук І.В. Формування естетичних смаків учнів 5-9 кл. на уроках трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва:

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання». Чернігів, 2008. 22 с.

18. Сирота В.М. Художньо-естетичне виховання школярів (на матеріалі вальдорфської навчально-виховної системи). URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/848/1/HUDOJNO-ESTETICHNE%20VIHOVANNTYA%20SHKOLYAR%D0%86V.pdf>
19. Спінєєва О.В. Естетичний досвід як накопичення естетичних переживань. Духовність особистості. 2012. Вип. 2. С. 160-166.
20. Трофімчук Л.О. Сутність та зміст художньо-конструкторської творчості учнів. Трудова підготовка в сучасній школі, 2012, №4. С.28-32.
21. Хом'як О.А. Проблема формування вмінь естетичної діяльності у студентів ВНЗ у контексті підвищення рівня їх вихованості. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 560 с. С. 274-279.
22. Цина А. Елементи художнього конструювання в процесі художньо-технологічної діяльності учнів 5-9 класів. Трудова підготовка в закладах освіти. 2009. №5. С.28-31.
23. Шильник І.І. До дискусії про естетичне виховання на уроках трудового навчання та технологій. URL: <http://litsey1.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/%D0%A8%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%86.%D0%86.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>

24. Шумега С.С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія дизайну меблів та інтер'єра. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 300 с.